СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

KreativEU
Knowledge & Creativity European University

Международна научно-практическа конференция

90 години дарителство, знание, иновации и устойчиво развитие в СА „Д. А. Ценов" – Свищов

Том I

5-7 ноември 2026 г.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

90 ГОДИНИ ДАРИТЕЛСТВО, ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СА „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

Свищов, 5-7 ноември 2026 г.

Посветена на 90 години от създаването на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ I

Международната научно-практическа конференция е организирана при изпълнение на Административен договор № КП-06-МНФ/23 от 18.08.2026 г. (BNSF-1.010-0023-C01) на Фонд „Научни изследвания“ при МОН по Процедура за подкрепа на международни научни форуми, провеждани в Република България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2026

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Марин Маринов
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – председател
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Любчо Варамезов
Доц. д-р Маргарита Шопова
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Драгомир Илиев
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Сергей Найденов
Доц. д-р Катя Личева
Проф. д-р Пенка Шишманова
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Михаил Чиприянов
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Теодора Филипова
Ст. преп. Елка Узунова
Ст. преп. д-р Радослав Николов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Здравко Любенов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Атанас Атанасов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Красимира Славева
Гл. ас. д-р Асен Божиков
Ст. преп. д-р Венцислав Диков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Атанас Атанасов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Красимир Шишманов
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Танер Исмаилов
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Валентин Милинов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Зорница Петкова

Публикуваните материали са рецензирани по метода на двойно сляпо рецензиране. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете. Фонд „Научни изследвания“ не носи отговорност за съдържанието на докладите, представени на научния форум, както и за съдържанието на рекламните и други материали за него.

ISBN 978-954-23-2686-1 (print)
ISBN 978-954-23-2687-8 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

90 YEARS OF CHARITY, KNOWLEDGE, INNOVATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS - SVISHTOV

Svishtov, 5th - 7th November 2026

Dedicated to the 90th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME I

The International Scientific and Practical Conference was organized in the implementation of Administrative Contract № КП-06-МНФ/23 of August 18, 2026 (BNSF-1.010-0023-C01), awarded by the Bulgarian National Science Fund at the Ministry of Education and Science under the Procedure for Support of International Scientific Forums Held in the Republic of Bulgaria

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2026

PROGRAM COMMITTEE
Assoc. Prof. Marin Marinov, PhD
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Prof. Bozhidar Bozhinov, PhD
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD
Assoc. Prof. Margarita Shopova, PhD
Assoc. Prof. Vanya Grigorova, PhD
Assoc. Prof. Rumen Jerusalemov, PhD
Assoc. Prof. Plamen Yordanov, PhD
Assoc. Prof. Dragomir Iliev, PhD
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Assoc. Prof. Katya Licheva, PhD
Prof. Penka Shishmanova, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Plamen Petkov, PhD
Assoc. Prof. Pepa Stoykova, PhD
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Teodora Filipova, PhD
Senior Lecturer Elka Uzunova
Senior Lecturer Radoslav Nikolov, PhD

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov. PhD, Chairman
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Prof. Atanas Atanasov, PhD
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Ch. Assist. Prof. Asen Bozhikov, PhD
Sen. Lect. Ventsislav Dikov

EDITORIAL BOARD
Prof. Atanas Atanasov, PhD – Chair
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Assoc. Prof. Taner Ismailov, PhD
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, PhD
Assoc. Prof. Galya Ivanova-Kuzmanova, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Hristo Sirashki, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Valentin Milinov, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Ventsislav Vasilev, PhD
Assoc. Prof. Zornitsa Petkova, PhD

The published materials have been peer-reviewed using the double-blind review method. The authors are solely responsible for the content of the materials, the opinions expressed, the data used, the cited sources, and the linguistic formatting of the texts. The Bulgarian National Science Fund bears no responsibility for the content of the papers presented at the scientific forum, nor for the content of its promotional or other materials.

ISBN 978-954-23-2686-1 (print)
ISBN 978-954-23-2687-8 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ I
ПЛЕНАРНИ ДОКЛАДИ

ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СЪВРЕМЕННОТО ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ – ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Проф. д.н Божидар Божинов 9

PREPARING FUTURE PROFESSIONALS IN BUSINESS SCIENCES FOR THE AI ERA: COMPETENCIES AND CURRICULAR CHALLENGES
Prof., Célio Gonçalo Cardoso Marques, PhD, Senior Technician, MSc, Ana Catarina Gomes Almeida 27

INVESTIGATING GRANGER CAUSALITY BETWEEN GDP-RELATED INDICATORS: EVIDENCE FROM BULGARIA AND ROMANIA
Professor, Alexandru-Lucian Manole, PhD., Professor, Cristian-Marian Barbu, PhD. 43

ФИНАНСИ, ИКОНОМИКС, ЗАСТРАХОВАНЕ И ОСИГУРЯВАНЕ

АНАЛИЗ НА ЦЕНОВИЯ ТРЕНД НА БЪЛГАРСКИТЕ БОРСОВО ТЪРГУВАНИ ТУРИСТИЧЕСКИ ДРУЖЕСТВА, СЛЕД COVID И ПРИ ВОЙНАТА В УКРАЙНА
Проф. д-р Стефан Симеонов, Алексей Гудев, докторант 57

LEASING AS STRATEGIC FINANCING TOOL
Prof. Tatjana Spaseska, PhD, Emilija Gjorgjioska, Aneta Risteska-Jankuloska 64

ФИНАНСОВАТА ГРАМОТНОСТ КАТО ФАКТОР ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ЕНЕРГИЙНАТА БЕДНОСТ И ПРЕХОДА КЪМ НИСКОВЪГЛЕРОДНО ОТОПЛЕНИЕ
Доц. д-р Александрина Александрова 73

РАЗВИТИЕ И ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ НА БАЛКАНИТЕ: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ ЗА ПЕРИОДА 2015–2024 Г.
Доц. д-р Венцислав Василев 80

ФИНАНСОВ КОНТРОЛИНГ И БИЗНЕС ОРГАНИЗАЦИИТЕ
Доц. д-р Людмил Кръстев 88

ИКОНОМИЧЕСКА ПРИРОДА НА РАЗХОДИТЕ ВЪВ ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ
Доц. д-р Марин Маринов 93

ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА И НЕЙНОТО ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ МЕЖДУНАРОДНИТЕ ФИНАНСИ И ИНВЕСТИЦИИТЕ
Доц. д-р Наталия Силичева 102

ПЕРСПЕКТИВИ ПРЕД СИСТЕМАТА ЗА СОЦИАЛНО ПОДПОМАГАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Николай Нинов 109

ТЕНДЕНЦИИ В ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТТА НА ОСИГУРИТЕЛНИЯ СТАЖ ПРИ МАТЕРИАЛИЗИРАНЕ ПРАВОТО НА ПЕНСИЯ ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ И ВЪЗРАСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова 120

ПОЛОВО-ВЪЗРАСТОВИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ПУБЛИЧНОТО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ ПРИ СТАРОСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова 129

ВЛИЯНИЕ НА ОСНОВНИТЕ ФАКТОРИ ВЪРХУ РЕАЛИЗИРАНИЯ ПРЕМИЕН ПРИХОД ПРИ ЗАСТРАХОВАНЕТО НА СГРАДИ И ДОМАШНО ИМУЩЕСТВО
Доц. д-р Румен Ерусалимов 139

БОНУС-МАЛУС СИСТЕМАТА ПРИ ЗАСТРАХОВКАТА „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ“ В БЪЛГАРИЯ – ПРОБЛЕМИ И РЕШЕНИЯ
Доц. д-р Румен Ерусалимов, д-р Николай Илиев 147

ФИСКАЛНА ПОЛИТИКА И МАКРОИКОНОМИЧЕСКА СТАБИЛНОСТ В УСЛОВИЯ НА КРИЗА: ЕМПИРИЧНИ ИЗМЕРЕНИЯ ЗА БЪЛГАРИЯ (2019–2022)
Доц. д-р Танер Исмаилов, доц. д-р Махмут Кадир Ишгювен 155

ЖИЗНЕНИЯТ ЦИКЪЛ НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ КАТО ФАКТОР ЗА ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ НА ТЪРСЕНЕТО НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИ ПРОДУКТИ
Гл. ас. д-р Анелия Панева 163

ПОТЕНЦИАЛНА РОЛЯ НА ТЕЛЕМАТИЧНИТЕ СИСТЕМИ В ЗАСТРАХОВАНЕТО И ПОДОБРЯВАНЕ НА ПЪТНАТА БЕЗОПАСНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 171

СЪСТОЯНИЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ ПЕНСИОННИ ФОНДОВЕ В БЪЛГАРИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ИМ ЗА ИЗПЛАЩАНЕ НА АДЕКВАТНИ ПЕНСИИ ЗА РАННО ПЕНСИОНИРАНЕ
Гл. ас. д-р Йордан Йорданов 179

РОЛЯТА НА ИНФЛАЦИЯТА ВЪРХУ ПОКУПАТЕЛНАТА СПОСОБНОСТ НА ДОМАКИНСТВАТА В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Петя Василева 188

ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ПАЗАРА НА ТРУДА
Гл. ас. д-р Таня Илиева 195

ВОЛАТИЛНОСТТА КАТО АКТИВ: АНАЛИЗ НА VIX И ETF АЛТЕРНАТИВИ ЗА ИНВЕСТИТОРИТЕ
Гл. ас. д-р Цветан Павлов 201

СТАБИЛНОСТ НА БЪЛГАРСКИЯ БАНКОВ СЕКТОР В УСЛОВИЯТА НА МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ ТУБОЛЕНЦИИ И ПОДГОТОВКА ЗА ЧЛЕНСТО В ЕВРОЗОНАТА
Ас. д-р Рая Драгоева 209

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА АДАПТАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ ПАЗАР НА ТРУДА КЪМ ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ: СРАВНЕНИЕ С ЕС-27
Ас. Велислава Петрова 216

ВЛИЯНИЕТО НА РЕГЛАМЕНТА MICA ВЪРХУ ФИНАНСОВАТА СТАБИЛНОСТ И РИСКОВЕТЕ НА КРИПТО ПАЗАРА В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Д-р Габриела Кръстева 224

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ И УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ ОРГАНИЗАЦИОННАТА РАМКА НА ПЕНСИИТЕ ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ И ВЪЗРАСТ В БЪЛГАРИЯ
Д-р Жанета Ангелова 230

ОЦЕНКА НА РИСКОВИЯ ПРОФИЛ НА ПЛАЩАНИЯТА ПО ЗАСТРАХОВКИ „ИМУЩЕСТВО“ И „КАСКО НА МПС“ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ В ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА ЗА ПЕРИОДА 2015–2024 Г.
Д-р Радка Василева 238

ИСТОРИЯ НА ЕВРОТО: ВЪЗНИКВАНЕ, РАЗВИТИЕ И ЛОГИКА НА ВАЛУТНАТА КОНСТРУКЦИЯ
Докторант Атанаска Минчева 246

ДАНЪЧНИТЕ ОБЛЕКЧЕНИЯ КАТО РЕШЕНИЕ ЗА УСТОЙЧИВОТО ФИНАНСИРАНЕ НА МЛАДЕЖКИТЕ ЦЕНТРОВЕ В БЪЛГАРИЯ
Докторант Ахмед Куйтов 254

ОПТИМИЗИРАНЕ НА ПРОДАЖБИТЕ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ КОМПАНИИ В УСЛОВИЯТА НА ТУРБУЛЕНТНОСТ
Докторант Габриела Спасова 261

СРАВНИТЕЛЕН ПРЕГЛЕД НА МЕТОДИТЕ ЗА ИЗЧИСЛЯВАНЕ НА ПЕНСИЯ ПРИ ПРИЛАГАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ РЕГЛАМЕНТИ И МЕЖДУНАРОДНИ ДОГОВОРИ В ОБЛАСТТА НА СОЦИАЛНАТА СИГУРНОСТ, ПО КОИТО РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ Е СТРАНА
Докторант Диляна Йорданова 269

ДЕКАРБОНИЗАЦИЯ И ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ В БЪЛГАРИЯ: ДИНАМИКА И ВЗАИМОВРЪЗКИ В КОНТЕКСТА НА ЗЕЛЕНИЯ ПРЕХОД
Докторант Иван Спасов 277

СИТУАЦИОНЕН АНАЛИЗ НА БАНКОВОТО ЖИЛИЩНО КРЕДИТИРАНЕ В БЪЛГАРИЯ – РЕГИОНАЛНИ АСПЕКТИ
Докторант Инна Борозенкова 284

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО НА ПАРИЧНИТЕ ПОТОЦИ И ЛИКВИДНОСТТА В ERP/BI СРЕДАТА: МЕХАНИЗМИ, ЕФЕКТИ, УСЛОВИЯ ЗА УСПЕХ
Докторант Кирил Пенев 292

КРИПТОВАЛУТИТЕ КАТО ПЛАТЕЖНО СРЕДСТВО: ИКОНОМИЧЕСКА ЛОГИКА, ОГРАНИЧЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВИ
Докторант Красимир Иванов 299

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА АНТИИНФЛАЦИОННАТА ПАРИЧНА ПОЛИТИКА НА ФЕДЕРАЛНИЯ РЕЗЕРВ И ЕЦБ (2021-2025)
Докторант Кристиян Варамезов 307

ОРГАНИЗАЦИОННО-ИКОНОМИЧЕСКИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ДОПЪЛНИТЕЛНОТО ДОБРОВОЛНО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ В НЯКОИ СТРАНИ ОТ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Докторант Кристияна Милинова 316

РАЗВИТИЕ НА ПРЕДЯВЕНИТЕ ПРЕТЕНЦИИ КЪМ ГАРАНЦИОННИЯ ФОНД, СВЪРЗАНИ СЪС ЗАСТРАХОВКА „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ“
Докторант Максим Колев 324

СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ НА ФАРМАЦЕВТИЧНИЯТ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ
Докторант Маргарита Кръстева 331

ТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА TGARCH МОДЕЛА ЗА ОЦЕНКА НА ПАЗАРНИЯ РИСК
Докторант Петър Джелепов 337

СРАВНИТЕЛНА ОЦЕНКА НА ШЕСТТЕ НАЙ-ГОЛЕМИ ПЕТРОЛНИ КОМПАНИИ В СВЕТА ЧРЕЗ ПАЗАРНИ МУЛТИПЛИКАТОРИ P/B, P/IOS И P/E
Докторант Ралица Иванова 342

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ФИНАНСОВОТО УПРАВЛЕНИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПРОЕКТИ, ПОРОДЕНИ ОТ РАЗЛИЧИЯ В ТЪЛКУВАНЕТО НА ПРОГРАМНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ
Докторант Славейко Славков 348

СУРОВИННАТА БАЗА В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ КАТО ПРЕДПОСТАВКА ЗА ИНВЕСТИЦИОННА АКТИВНОСТ В МЕСОПРЕРАБОТВАТЕЛНИЯ СЕКТОР
Докторант Юли Станков 356

ДИГИТАЛНИТЕ РАЗПЛАЩАНИЯ И УПРАВЛЕНИЕТО НА ЛИЧНИЯ БЮДЖЕТ ПРИ СТУДЕНТИТЕ
Студент Галя Тулина 363

ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ ПРЕДИ И СЛЕД ЕВРОТО: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА БАЛТИЙСКИТЕ СТРАНИ И ИЗВОДИ ЗА БЪЛГАРИЯ
Студент Ивайло Василев 369

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, ОДИТ, СТАТИСТИКА И МАТЕМАТИКА

ЗА ОСНОВОПОЛОЖНИКА НА СВИЩОВСКАТА АКАДЕМИЧНА СЧЕТОВОДНА ШКОЛА - ПРОФЕСОР ГОСПОДИН ТОШЕВ
Проф. д-р Атанас Атанасов 381

УСТОЙЧИВОСТ НА СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ И КАЧЕСТВО НА ОТЧЕТНАТА ИНФОРМАЦИЯ
Prof. Dimitrios P. Petropoulos, PhD, доц. д-р Галина Чиприянова 386

SEMI-TENSOR PRODUCT FOR FINITE GAMES WITH DETERMINISTIC STRATEGY DYNAMICS: A TUTORIAL
Prof. Renato De Leone, PhD..... 395

ОТЧИТАНЕТО НА УСТОЙЧИВОСТТА В БАНКИТЕ В БЪЛГАРИЯ – ФАКТОР ЗА ПОВИШАВАНЕ НА ТЯХНАТА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ
Доц. д-р Венцислав Вечев 404

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧНИ АСПЕКТИ НА ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ В ОТЧЕТНОСТТА
Доц. д-р Галина Чиприянова 410

ВЪРХУ НЯКОИ АСПЕКТИ ПРИ ПРИЛАГАНЕ НА СИСТЕМАТА ЗА НАТРУПВАНЕ И ТРАНСФЕР НА КРЕДИТИ (ECTS) ПРИ ОБУЧЕНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В ОКС „БАКАЛАВЪР“
Доц. д-р Галя Иванова – Кузманова..... 424

ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАГЛАСИТЕ НА СТУДЕНТИТЕ ПО СЧЕТОВОДСТВО КЪМ ИЗПОЛЗВАНЕ НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ В ОБУЧЕНИЕТО
Доц. д-р Даниела Александрова Георгиева..... 431

SUSTAINABILITY REPORTING IN THE PUBLIC SECTOR: INTERNATIONAL FRAMEWORKS, SECTOR-SPECIFIC CHARACTERISTICS AND PROSPECTS FOR BULGARIA
Доц. д-р Диана Папраданова..... 440

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ В СИСТЕМИТЕ ЗА АВТОМАТИЗИРАН КОНТРОЛ ВЪРХУ АВТЕНТИЧНОСТТА НА ЕВРОБАНКНОТИТЕ
Доц. д-р Зорница Ганчева 448

ГОТОВИ ЛИ СМЕ ЗА ОБЪРНАТО ПРЕПОДАВАНЕ ПО СЧЕТОВОДСТВО?
Доц. д-р Ива Монева 456

СТАНДАРТИЗИРАН ПОДХОД ЗА ПРЕДСТАВЯНЕ И ОПОВЕСТЯВАНЕ НА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ФИНАНСОВИТЕ РЕЗУЛТАТИ ОТ ДЕЙНОСТТА НА ПРЕДПРИЯТИЯТА
Доц. д-р Иван Андреев..... 465

НЕСТАНДАРТНО ПРИЛОЖЕНИЕ НА КЛАСИЧЕСКИ ТЕХНИКИ ЗА ДЕТЕРМИНИРАН ФАКТОРЕН АНАЛИЗ
Доц. д-р Красимир Кулчев, гл. ас. д-р Галя Кушева 473

АНАЛИЗ НА ДИНАМИКАТА И СТРУКТУРАТА НА ЕМИСИИТЕ НА ВРЕДНИ ВЕЩЕСТВА В АТМОСФЕРАТА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Красимира Славева..... 479

РАЗХОДИТЕ ЗА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ ПО ФУНКЦИИ В БЪЛГАРИЯ – ДИНАМИКА, СТРУКТУРА И ЕВРОПЕЙСКИ СРАВНЕНИЯ
Доц. д-р Маргарита Шопова 489

ЦЕНТРАЛИЗИРАНОТО МИТНИЧЕСКО ОФОРМЯНЕ В ЕС – МИТ ИЛИ РЕАЛНОСТ
Доц. д-р Момчил Антов 499

СЧЕТОВОДНО ТРЕТИРАНЕ НА УСТОЙЧИВИТЕ ИНВЕСТИЦИИ В КОНТЕКСТА НА ТАКСОНОМИЯТА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Доц. д-р Николина Грозева 507

ЗНАЧЕНИЕ НА НЕФИНАНСОВАТА (ЕКОЛОГИЧНА) ИНФОРМАЦИЯ ЗА ПОСТИГАНЕ НА ФИНАНСОВА УСТОЙЧИВОСТ В АГРАРНИЯ СЕКТОР
Доц. д-р Павлина Димитрова 513

ДИГИТАЛНА КОХЕРЕНТНОСТ НА КОНТРОЛНАТА СИСТЕМА: ПЪТ КЪМ ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ИНСТИТУЦИОНАЛНАТА ФРАГМЕНТАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пепа Стойкова, Мариета Спасова 521

ДИНАМИЧНА КЛАСИФИКАЦИЯ НА ОБЛАСТИТЕ В БЪЛГАРИЯ СПОРЕД ПОКАЗАТЕЛИ ЗА ЛЕКАРСТВЕНИ ПРОДУКТИ, ЗАПЛАЩАНИ ОТ НЗОК
Доц. д-р Пламен Петков 526

ПРОФЕСИОНАЛНАТА ПРЕЦЕНКА В СЧЕТОВОДСТВОТО И СВЪРЗАНИТЕ С НЕЯ РИСКОВЕ: ПРОЯВЛЕНИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ
Доц. д-р Радосвета Йорданова Кръстева-Христова 537

ПО ВЪПРОСА ЗА РЕНТАБИЛНОСТТА, ЛИКВИДНОСТТА И ОБРЪЩАЕМОСТТА НА ТЕКУЩИТЕ АКТИВИ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО /МЕТОДИКА И МЕТОДОЛОГИЯ ЗА АНАЛИЗ/
Доц. д-р Росица Иванова 549

ПАРАДОКСИТЕ НА СЧЕТОВОДСТВОТО И СЧЕТОВОДНИТЕ ПРИНЦИПИ
Доц. д-р Светлозар Стефанов 557

ИНТЕГРИРАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА В ОДИТА: МССУ 5000 И ТРАНСФОРМАЦИЯТА НА ОДИТОРСКАТА ПРОФЕСИЯ
Доц. д-р Силвия Костова 566

ИЗСЛЕДВАНЕ НА СТРУКТУРНАТА ДИНАМИКА НА ВЪГЛЕРОДНИТЕ ЕМИСИИ В АТМОСФЕРАТА
Доц. д-р Стела Касабова 574

СТРАТЕГИЧЕСКО УПРАВЛЕНСКО СЧЕТОВОДСТВО И ИНФОРМАЦИОННО ОСИГУРЯВАНЕ НА УСТОЙЧИВАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА БИЗНЕСА
Доц. д-р Галина Чиприянова, Цветелина Яламова, докторант 582

КОНТРОЛ И УПРАВЛЕНИЕ НА ФИНАНСОВОТО ЗДРАВЕ НА МАЛКИТЕ ОБЩИНИ В БЪЛГАРИЯ – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Гл. ас. д-р Дияна Иванова 591

БИБЛИОМЕТРИЧЕН АНАЛИЗ НА ДАНЪЧНИТЕ ФОРМАЛНОСТИ И АДМИНИСТРАТИВНАТА ТЕЖЕСТ
Гл. ас. д-р Желью Желев 599

ОСОБЕНОСТИ ПРИ ВЪЗЛАГАНЕТО НА ИНСПЕКЦИОННА ДЕЙНОСТ ОТ ОРГАНИТЕ НА ДФИ
Гл. ас. д-р Надежда Цветкова..... 606

ТРАНСФОРМАЦИЯ НА СЧЕТОВОДСТВОТО В КОНТЕКСТА НА РАЗВИТИЕТО НА ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ
Гл. ас. д-р Ралица Данчева 613

ЕКОЛОГИЧНО УПРАВЛЕНСКО СЧЕТОВОДСТВО – КАК ДА ГО ИЗПОЛЗВАМЕ
Гл. ас. д-р Росен Колев 621

КРЕДИТНИЯТ АНАЛИЗ КАТО САМОСТОЯТЕЛНА НАУЧНА И УЧЕБНА ДИСЦИПЛИНА: ПРЕДМЕТ, МЕТОД И ИНФОРМАЦИОННА ОСНОВА В КОНТЕКСТА НА SAF-T
Д-р Петър Петров..... 629

КОЕФИЦИЕНТ НА КРИЗИСНА ЛИКВИДНОСТ (CLR) И ИНДЕКС ЗА СТАБИЛНОСТ (PSI) КАТО РАННИ СИГНАЛИ В КРЕДИТНИЯ АНАЛИЗ: МЕТОДИЧЕСКА РАМКА И ЕМПИРИЧНА АПРОБАЦИЯ
Д-р Петър Петров..... 637

ОТЧИТАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА В ОРГАНИЗАЦИИТЕ ОТ ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ – НОРМАТИВНИ И ИНФОРМАЦИОННИ АСПЕКТИ
Докторант Веселина Тодорова..... 645

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ОСНОВНИТЕ ИКОНОМИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО, ИЗЧИСЛЕНИ ПОСРЕДСТВОМ ИКОНОМИЧЕСКИТЕ СМЕТКИ ЗА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО И СИСТЕМАТА ЗА ЗЕМЕДЕЛСКА СЧЕТОВОДНА ИНФОРМАЦИЯ
Докторант Гергана Павлова 657

НОРМАТИВНА РАМКА И АДМИНИСТРАТИВНИ ПРОЦЕДУРИ ПРИ ПРИЕМА НА ЧУЖДЕСТРАННИ СТУДЕНТИ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
Докторант Диана Маринкова..... 666

ДИНАМИКА И СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ИНДЕКСА НА ЧОВЕШКОТО РАЗВИТИЕ: МЯСТОТО НА БЪЛГАРИЯ В ЕВРОПА
Докторант Диана Мутафова 672

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ, ПОДХОДИ И МЕТОДИ ПРИ ИЗВЪРШВАНЕТО НА СЪДЕБНО-СЧЕТОВОДНИ ЕКСПЕРТИЗИ
Докторант Димитър Иванов..... 680

СЧЕТОВОДСТВОТО В СЪВРЕМЕННАТА ИНФОРМАЦИОННА СРЕДА
Докторант Дияна Попова 689

ВНЕДРЯВАНЕ НА ОТЧЕТНОСТТА ЗА УСТОЙЧИВОСТТА В ПРЕДПРИЯТИЯТА – ОРГАНИЗАЦИОННИ И ПРАКТИЧЕСКИ АСПЕКТИ
Докторант Ивайло Кънев..... 698

ПРИЛОЖЕНИЕ НА МАШИННОТО ОБУЧЕНИЕ ЗА ПРОГНОЗИРАНЕ НА НЕОБХОДИМИТЕ КОЛИЧЕСТВА АНТИДИАБЕТНИ ЛЕКАРСТВА
Докторант Иван Митков 706

ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ НА СЧЕТОВОДНИЯ ПЕРСОНАЛ И КАЧЕСТВОТО НА ОТЧЕТНАТА ИНФОРМАЦИЯ
Докторант Иван Николов 714

ФОРМИРАНЕ И ПРЕДСТАВЯНЕ НА ФИНАНСОВИЯ РЕЗУЛТАТ (ТЕОРЕТИЧНИ ПОДХОДИ, МЕЖДУНАРОДНИ И НАЦИОНАЛНИ СЧЕТОВОДНИ РАЗБИРАНИЯ)
Докторант Ивелина Панайотова 721

МЕТОДИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА БЕДНОСТТА –СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА АБСОЛЮТНИЯ, ОТНОСИТЕЛНИЯ И СУБЕКТИВНИЯ ПОДХОД
Докторант Нуридин Нуридин 731

ОТЧЕТНИЯТ ПРОЦЕС В ПРЕДПРИЯТИЕТО – СЪЩНОСТ, СТРУКТУРА И ОСНОВНИ ЕТАПИ
Докторант Пламена Николова 743

ОТЧЕТНОСТТА ЗА УСТОЙЧИВОСТ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА ИНТЕГРИРАНО УПРАВЛЕНИЕ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО
Докторант Рая Темнялова 754

ОСОБЕНОСТИ НА КОНТРОЛА ВЪРХУ ЕВРОПЕЙСКИТЕ СРЕДСТВА ПРИ ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ДИРЕКТНИТЕ ПЛАЩАНИЯ
Докторант Снежана Ясенова Парушева-Ламбева 764

КРЕДИТНИЯТ РЕЙТИНГ КАТО ФАКТОР ЗА УСТАНОВЯВАНЕ НА КРЕДИТОСПОСОБНОСТТА
Докторант Стоянка Бозвелиева 773

СЧЕТОВОДНАТА ПРОФЕСИЯ В КОНТЕКСТА НА ЕТИЧНИТЕ НОРМИ, ЕТИЧНА ПРЕЦЕНКА И ПРОФЕСИОНАЛНО РЕШЕНИЕ
Докторант Таня Димитрова Станева 780

ОСОБЕНОСТИ НА ВЗЕМАНИЯТА КАТО ОТЧЕТНИ ОБЕКТИ В ПЪТНОСТРОИТЕЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докторант Цветелина Мишонова 789

ФИСКАЛНА ПОЛИТИКА И МАКРОИКОНОМИЧЕСКА СТАБИЛНОСТ В УСЛОВИЯ НА КРИЗА: ЕМПИРИЧНИ ИЗМЕРЕНИЯ ЗА БЪЛГАРИЯ (2019–2022)

Доц. д-р Танер Исмаилов[1]
Доц. д-р Махмут Кадир Ишгювен[2]

Резюме: *Настоящото изследване анализира ролята на фискалната политика за поддържане на макроикономическата стабилност в България през периода 2019–2022 г., характеризиращ се с последователното въздействие на пандемичната, енергийната и инфлационната криза. Основен акцент е поставен върху трансформацията на фискалната позиция на страната от относително консервативен модел преди пандемията към експанзивна политика, насочена към подкрепа на заетостта, доходите и икономическата активност. Анализирани са динамиката на бюджетното салдо, фискалната подкрепа и инфлацията. Резултатите показват, че фискалната експанзия изпълнява важна стабилизираща функция в началната фаза на кризата, но продължителното прилагане на стимулиращи мерки в условията на възстановяваща се икономическа активност и силен външен ценови натиск увеличава рисковете за макроикономическата стабилност. Изследването подчертава необходимостта от своевременно адаптиране на фискалната политика към фазата на икономическия цикъл и от балансиране между краткосрочната антикризисна подкрепа и дългосрочната бюджетна устойчивост.*

Ключови думи: *фискална политика, макроикономическа стабилност, бюджетен дефицит, инфлация, икономическа криза, България*

JEL: E62, E63, H30, H62

FISCAL POLICY AND MACROECONOMIC STABILITY IN TIMES OF CRISIS: EMPIRICAL EVIDENCE FROM BULGARIA (2019–2022)

Associate Professor, PhD, Taner Ismailov
Associate Professor, PhD, Mahmut Kadir İŞGÜVEN

Abstract: *The study examines the role of fiscal policy in maintaining macroeconomic stability in Bulgaria during 2019–2022, a period characterized by the consecutive effects of the pandemic, energy and inflation crises. Particular attention is paid to the transformation of the country's fiscal position from a relatively conservative pre-pandemic model towards an expansionary policy aimed at supporting employment, household income and economic activity. The dynamics of the budget balance, fiscal support and inflation are analysed. The results indicate that fiscal expansion performed an important stabilizing function during the*

[1] t.ismailov@uni-svishtov.bg, Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов, България
[2] mkadir.isguven@btu.edu.tr, Bursa Technical University: Bursa, Turkiye

initial phase of the crisis. However, the prolonged implementation of stimulating measures amid recovering economic activity and strong external price pressures increased risks to macroeconomic stability. The study highlights the importance of adapting fiscal policy to the phase of the economic cycle and maintaining an appropriate balance between short-term crisis support and long-term fiscal sustainability.

Key words*: fiscal policy, macroeconomic stability, budget deficit, inflation, economic crisis, Bulgaria*

JEL: E62, E63, H30, H62

1. Въведение

Поредица от външни шокове през периода 2020–2022 г. постави фискалната политика в центъра на макроикономическото управление. Пандемията от COVID-19 предизвика едновременно ограничаване на стопанската активност, прекъсване на производствени и логистични връзки и необходимост от значителни допълнителни публични разходи. Последвалото възстановяване беше съпроводено от нарушения във веригите на доставки, ръст на енергийните цени и ускоряване на инфлацията. В тези условия фискалната политика трябваше да изпълнява едновременно стабилизиращи, социални и стимулиращи функции (IMF, 2020).

В икономическата теория фискалната политика се разглежда като основен инструмент за въздействие върху съвкупното търсене чрез промени в държавните разходи и данъчното облагане. Особено в условията на рецесия увеличаването на публичните разходи и временното облекчаване на данъчната тежест могат да ограничат спада на икономическата активност и заетостта. Емпиричните изследвания на пандемичния период потвърждават, че фискалната подкрепа може да ограничи загубата на производство, но силата на въздействието зависи от структурата на икономиката, характера на ограниченията и насочеността на предприетите мерки (Auerbach, Gorodnichenko, & Murphy, 2021).

За България разглежданият период има специфично значение. Страната навлиза в пандемичната криза при сравнително благоприятна фискална позиция и ниско равнище на държавния дълг. Това създава възможност за провеждане на по-активна антикризисна политика и финансиране на мерки за запазване на заетостта, подпомагане на предприятията и компенсиране на част от загубите на доходи (IMF, Bulgaria: 2020 Article IV consultation, 2021).

Обект на изследването е фискалната политика на България през периода 2019–2022 г., а **предмет** – нейното въздействие върху макроикономическата стабилност в условията на последователни икономически шокове.

Целта на изследването е да се анализира трансформацията на фискалната политика на България през периода 2019–2022 г. и да се оцени нейното значение за ограничаване на кризисните ефекти и възникването на последващи макроикономически рискове.

За постигането на поставената цел се използват методите на сравнителния, динамичния и дескриптивния статистически анализ. Емпиричната част се основава върху показатели за бюджетното салдо, фискалната подкрепа и инфлацията.

Основната **теза** е, че експанзивната фискална политика в България през кризисния период изпълнява съществена стабилизираща функция чрез подкрепа на заетостта, доходите и икономическата активност, но продължителното запазване на стимулиращи фискални мерки в условията на възстановяване и засилващ се външен ценови натиск увеличава рисковете за ценовата и фискалната стабилност.

2. Фискалната политика като инструмент за макроикономическа стабилизация

Фискалната политика представлява система от решения относно държавните приходи и разходи, чрез които правителството въздейства върху икономическата активност. В зависимост от състоянието на икономическия цикъл тя може да придобие експанзивен или рестриктивен характер. Експанзивната политика обикновено се прилага при рецесия чрез увеличаване на държавните разходи или намаляване на данъците, докато рестриктивната политика е насочена към ограничаване на съвкупното търсене при наличие на инфлационен натиск (SHAPIRO, MACDONALD, & GREENLAW, 2020).

Стабилизиращото въздействие на фискалната политика се реализира посредством автоматични стабилизатори и дискреционни мерки. Автоматичните стабилизатори реагират на промените в икономическата активност без необходимост от ново политическо решение, докато дискреционните мерки представляват целенасочена промяна на бюджетните параметри. При мащабни външни шокове последните придобиват особено значение поради необходимостта от бърза и целенасочена подкрепа (IMF, A YEAR LIKE NO OTHER, 2020).

Важен теоретичен механизъм е фискалният мултипликатор. Увеличаването на публичните разходи може да генерира последващи изменения на доходите и потреблението, в резултат на което крайният ефект върху производството се различава от първоначалния размер на фискалната интервенция. Размерът на този ефект зависи от състоянието на икономиката, степента на използване на производствения капацитет, склонността към потребление и редица други фактори.

Спецификата на пандемичните кризи оказва влияние и върху размера и времевото разпределение на фискалния мултипликатор. Група автори (Kinda, Lengyel, & Chahande, 2022) установяват, че ограниченията върху мобилността и повишената несигурност могат да намалят непосредственото въздействие на фискалната експанзия, докато кумулативният ефект след възстановяването на икономическата активност може да бъде значително

по-силен. Резултатите им показват, че една година след здравна криза кумулативните фискални мултипликатори могат да бъдат приблизително два пъти по-високи от тези при нормални условия.

Ефективността на фискалните стимули зависи и от социално-икономическата структура. Освен това (Auerbach, Gorodnichenko, & Murphy, 2021) показват, че разпределението на доходите и финансовите ограничения на домакинствата могат съществено да променят ефекта от стимулирането на съвкупното търсене. Това означава, че оценката на фискалната политика не следва да се основава единствено върху размера на разходите, а и върху тяхната структура и насоченост.

Фискалната експанзия същевременно не е лишена от рискове. Продължителното поддържане на бюджетни стимули може да доведе до увеличаване на дефицита и държавния дълг, а при недостатъчен свободен производствен капацитет – да създаде допълнителен натиск върху ценовото равнище. Следователно ефективността на фискалната политика не може да бъде оценявана единствено чрез размера на предоставената подкрепа, а трябва да се отчита нейното съответствие с фазата на икономическия цикъл.

В България допълнително значение има функционирането на режима на паричен съвет през разглеждания период, който ограничава възможностите за провеждане на самостоятелна дискреционна парична политика. Това увеличава относителната роля на фискалните инструменти за противодействие на специфични макроикономически шокове.

3. Фискалният отговор на България през 2019–2022 г.

3.1. От фискален буфер към антикризисна експанзия

Преди пандемията България поддържа сравнително консервативна фискална позиция и ниско равнище на държавния дълг. През 2019 г. салдото по Консолидираната фискална програма на касова основа е отрицателно в размер на 1 148,3 млн. лв., или 0,97% от прогнозния БВП, като резултатът е повлиян в значителна степен от еднократния разход (Министерство на финансите., 2021).

Това обстоятелство е важно при интерпретацията на изходната фискална позиция и не променя общата оценка за наличието на сравнително значително фискално пространство преди пандемичния шок (Александрова & Исмаилов, 2021). През 2020 и 2021 г. приоритетът на фискалната политика се измества към запазване на икономическата активност, заетостта и доходите. По данни на Министерството на финансите бюджетното салдо по КФП за 2020 г. е отрицателно в размер на 3 531,6 млн. лв., или 3,0% от прогнозния БВП. През 2021 г. отрицателното салдо достига 3 910,4 млн. лв., или 3,0% от прогнозния БВП (Министерство на финансите, 2022).

Подобна фискална реакция е в съответствие с антицикличната функция на публичните финанси. Международният валутен фонд оценява фискалната подкрепа на България през пандемията като подходяща предвид

наличното фискално пространство, като същевременно подчертава необходимостта стимулите да бъдат адаптирани към темпа на икономическото възстановяване (IMF, Bulgaria: 2020 Article IV consultation, 2021).

3.2. Фискална подкрепа, заетост и икономическа активност

Съществен елемент на фискалния отговор на пандемичната криза е разширяването на държавната подкрепа за предприятията, заетостта и доходите. Сред основните инструменти са схемата „60/40“, допълнителните разходи в здравеопазването и социалната сфера, както и различни форми на компенсации за засегнатите икономически субекти. През 2022 г. фокусът на част от подкрепата постепенно се измества от непосредствените последици от пандемията към компенсиране на ефектите от рязкото повишаване на енергийните цени (Институт за икономически изследвания при БАН, 2022).

В краткосрочен план подобна политика има икономическа логика. Ограничаването на загубата на работни места намалява вероятността временният шок да доведе до трайно разрушаване на производствен капацитет и човешки капитал. Установява се, че предоставената публична финансова помощ по време на COVID-19 съществено ограничава загубата на работни места в изследвания от тях контекст, което показва значението на навременната бюджетна интервенция за стабилизирането на пазара на труда (Green & Loualiche, 2021).

Емпиричните резултати на (Chudik, Mohaddes, & Raissi, 2021) също показват, че държавите, приложили по-мащабна дискреционна фискална подкрепа, са изправени при равни други условия пред по-ограничено свиване на производството. Авторите установяват и международни положителни ефекти от синхронизираните фискални действия.

Допълнително доказателство предоставят (Hinterlang, Moyen, Röhe, & Stähler, 2023). Чрез динамичен многосекторен модел авторите оценяват германския пакет от пандемични стимули и установяват, че за периода 2020–2022 г. той ограничава кумулативната загуба на производство спрямо базисния сценарий с повече от шест процентни пункта. Макар институционалната среда да е различна от българската, резултатът подкрепя общата теза за значимата стабилизираща роля на навременната фискална интервенция при мащабен външен шок.

3.3. Инфлационен натиск и промяна на макроикономическата среда

През 2022 г. характерът на макроикономическия проблем се променя. Ограниченото търсене от началната фаза на пандемията е заменено от силен инфлационен натиск. По данни на Националния статистически институт годишната инфлация, измерена чрез индекса на потребителските цени, достига 16,9% през декември 2022 г. спрямо декември 2021 г., докато средногодишната инфлация за периода януари–декември 2022 г. спрямо предходните дванадесет месеца е 15,3% (НСИ, 2023). За сравнение през

декември 2020 г. годишната инфлация е 0,1%, а средногодишната – 1,7%.

Нарастването на инфлацията след пандемията не може да бъде обяснено еднозначно с провежданата фискална политика. Наред с фискалната подкрепа действат ограниченията от страна на предлагането, енергийните цени, нарушените международни вериги за доставки и последващите геополитически шокове. Емпиричните изследвания обаче показват, че дизайнът, размерът и моментът на фискалните стимули имат значение за инфлационния ефект (Hale, Leer, & Nechio, 2024). Тази зависимост е особено важна при преминаването от рецесионна към инфлационна среда. Мярка, която стимулира търсенето и ограничава икономическия спад в началото на кризата, може да има различен ефект при възстановена икономическа активност и ограничено предлагане. Следователно продължаващата стимулираща фискална политика може постепенно да придобие проциклични характер, ако не бъде адаптирана към изменилата се макроикономическа среда.

Това налага преминаване от широкообхватни към по-целенасочени мерки, насочени към най-силно засегнатите домакинства и предприятия. По този начин може да бъде запазена социалната и икономическата функция на фискалната подкрепа при по-малък риск от допълнително стимулиране на съвкупното търсене.

4. Резултати и дискусия

Проведеният анализ позволява да бъдат разграничени две основни фази на фискалната политика в България през изследвания период.

Първата е антикризисната фаза, при която експанзивната фискална политика е насочена към ограничаване на икономическите последствия от пандемията. Наличието на сравнително благоприятна начална фискална позиция позволява увеличаване на публичните разходи и прилагане на дискреционни мерки за подкрепа на предприятията, домакинствата и заетостта.

Втората е постпандемичната инфлационна фаза, при която макроикономическата среда изисква промяна на приоритетите. Съчетанието между външни ценови шокове, възстановяване на търсенето и продължаваща фискална подкрепа увеличава риска стимулиращата политика да придобие проциклични характер.

Резултатите подкрепят разбирането, че ефективността на фискалната политика не може да се оценява независимо от конкретната фаза на икономическия цикъл, по време на пандемията има значителен стабилизиращ потенциал, но въздействието ѝ зависи от предприетите мерки, наличното фискално пространство и състоянието на икономиката (Auerbach, Gorodnichenko, & Murphy, 2021), (Chudik, Mohaddes, & Raissi, 2021), (Hinterlang, Moyen, Röhe, & Stähler, 2023).

Таблица 1. Избрани показатели за промяната на макроикономическата среда в България

Показател	2019/2020	2021/2022
Салдо по КФП	–0,97% от БВП (2019)	–3,0% от БВП (2021)
Салдо по КФП	–3,0% от БВП (2020)	-
Годишна CPI инфлация през декември	0,1% (2020)	16,9% (2022)
Средногодишна CPI инфлация	1,7% (2020)	15,3% (2022)
Доминиращ характер на фискалната политика	Антикризисна експанзия	Подкрепа при енергиен и ценови шок

Източник: Авторова интерпретация по данни на Министерството на финансите и НСИ.

Следователно получените резултати позволяват частично потвърждаване на поставената изследователска теза. Експанзивната фискална политика има аргументирана стабилизираща роля през първоначалния кризисен период, но промяната на макроикономическата среда през 2022 г. увеличава необходимостта от по-селективни, целеви и временно ограничени мерки.

5. Заключение

Проведеното изследване показва, че фискалната политика има ключово значение за макроикономическата стабилизация на България в условията на силни външни шокове. Сравнително благоприятната фискална позиция преди пандемията създава възможност за провеждане на експанзивна политика, насочена към запазване на заетостта, подпомагане на предприятията и ограничаване на социалните последствия от кризата.

Резултатите показват, че ефективността на фискалната експанзия зависи не само от нейния размер, но и от момента, структурата и продължителността на прилаганите мерки. С преминаването от пандемична рецесия към среда на ускорена инфлация необходимостта от широкообхватни стимули постепенно намалява, докато значението на целевите и временно ограничени интервенции нараства.

Анализът не дава основание инфлационният процес през 2022 г. да бъде обясняван единствено чрез фискалната политика. Значителна роля имат външните енергийни и ценови шокове, нарушенията във веригите за доставки и геополитическата несигурност. Фискалната политика обаче може да повлияе върху силата и продължителността на вътрешния ценови натиск, когато стимулирането на търсенето продължава в условията на ограничено предлагане.

От тази гледна точка основното предизвикателство пред фискалното управление не се свежда до избора между стимулиране и консолидация. По-съществения въпрос е кога, в какъв размер, към кои икономически агенти и за какъв период следва да бъде предоставяна фискална подкрепа.

Българският опит от периода 2019–2022 г. показва необходимостта от гъвкав модел на фискално управление, който съчетава способност за бърза антициклична реакция с навременно ограничаване или преструктуриране на стимулите след промяна на макроикономическата среда. Именно подобен подход създава предпоставки за постигане на баланс между краткосрочната макроикономическа стабилизация и дългосрочната устойчивост на публичните финанси.

Финансиране/Благодарности: Настоящото изследване е финансирано по проект № ИП-5-2025: „Изкуствен интелект и устойчиво икономическо развитие – причинно-следствени връзки“.

Funding/Acknowledgement: This research has been funded by the Project No. IP- 5 - 2025: „Artificial Intelligence and Sustainable Economic Development – Causal Links“

Използвани източници

Auerbach, A. J., Gorodnichenko, Y., & Murphy, D. (2021). Inequality, fiscal policy and COVID19 restrictions in a demand-determined economy. *European Economic Review*. doi:10.1016/j.euroecorev.2021.103810

Beins, B. (2012). *APA Style Simplified: Writing in Psychology, Education, Nursing, and Sociology.* New York: Wiley-Blackwell.

Chudik, A., Mohaddes, K., & Raissi, M. (2021). Covid-19 fiscal support and its effectiveness. *Economics Letters*. doi:10.1016/j.econlet.2021.109939

Green, D., & Loualiche, E. (2021). State and local government employment in the COVID-19 crisis. *Journal of Public Economics*. doi:10.1016/j.jpubeco.2020.104321

Hale, G., Leer, J., & Nechio, F. (2024). Fiscal policy design and inflation: The COVID-19 pandemic experience. *Journal of International Money and Finance*. doi:10.1016/j.jimonfin.2024.103210

Hinterlang, N., Moyen, S., Röhe, O., & Stähler, N. (2023). Gauging the effects of the German COVID-19 fiscal stimulus package. *PubMed*. doi:10.1016/j.euroecorev.2023.104407

IMF. (2020). A YEAR LIKE NO OTHER. Извлечено от https://www.imf.org/external/pubs/ft/ar/2020/eng/downloads/imf-annual-report-2020.pdf

IMF. (2021). *Bulgaria: 2020 Article IV consultation.* International Monetary Fund.

Kinda, T., Lengyel, A., & Chahande, K. (2022). Fiscal Multipliers During Pandemics. *INTERNATIONAL MONETARY FUND*, 1-31.

SHAPIRO, D., MACDONALD, D., & GREENLAW, S. (2020). *Principles of Economics 3e.* Houston, Texas: OpenStax .

Александрова, А., & Исмаилов, Т. (2021). *Фискална дисциплина и/или повишаване фискалния капацитет в Република България?* Варна: Славена.

Институт за икономически изследвания при БАН. (2022). *Икономическо развитие и политики в българя:оценки и очаквания.* София: БАН.

Министерство на финансите. (2022). *Министерство на финансите*. Извлечено от https://www.minfin.bg/bg/documents?p=440

Министерство на финансите. (2021). *Министерство на финансите.* Извлечено от https://www.minfin.bg/bg/documents?p=440

НСИ. (2023). *Инфлация и индекси на потребителските цени за декември 2022 година.* София: НСИ.